

HALINA KARASŃ

Instytut Języka Polskiego

Uniwersytet Warszawski

ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa

tel. +48 (22) 55 21 021

e-mail: h.a.karas@uw.edu.pl

W TEJ RZEKI. MIEJSCOWNIK LICZBY POJEDYNCZEJ
RZECZOWNIKÓW ŻEŃSKICH
TWARDOTEMATOWYCH W GWARACH POLSKICH
NA LITWIE

Słowa kluczowe: polszczyzna północnokresowa, fleksja, rzeczownik, miejscownik, synkretyzm.

Keywords: Polish language in the North-Eastern Borderlands, inflection, noun, the locative case, syncretism.

W TEJ RZEKI. THE LOCATIVE CASE SINGULAR IN HARD-STEM
FEMININE NOUNS IN POLISH DIALECTS IN LITHUANIA

ABSTRACT: The paper aims at discussing the forms of the locative case singular in hard-stem feminine nouns in Polish dialects in the Ignalina and Zarasai regions in Lithuania (at the border with Belarus and Latvia). It focuses on forms that have not been yet examined in linguistic works of reference and are unknown in other dialectal regions of Lithuania, namely the forms of the locative case that are syncretic with the genitive case, e.g. *w tej rzeki*, *pierwszy w rodziny*, *na swojej skóry*.

Celem niniejszego artykułu jest omówienie form miejscownika liczby pojedynczej rzeczowników żeńskich twar-dotematowych występujących w gwarach polskich na Litwie w rejonach ignalińskim i jezioroskim graniczących z Białorusią i Łotwą. Uwagę zwracają zwłaszcza nieopisane w literaturze przedmiotu, niepoświadczone na innych obszarach gwarowych na Litwie i na całych Kresach

Wschodnich formy miejscownika synkretyczne z dopełniaczem, typu *w tej rzeki, na blaszki takiej, pierwszy w rodziny, na swojej skóry, na gitary grała*.

Polszczyzna na wspomnianym pograniczu litewsko-łotewsko-białoruskim w jego części głównie południowej została uwzględniona w pracy Haliny Turskiej (Turska 1939/1995), a ostatnio w monografii mojego autorstwa (Karaś 2017) oraz w licznych artykułach różnych badaczy polskich, litewskich i białoruskich (zob. m.in. Ananiewa 1974, 1982, 1983, Giułumianc, Czekman 1971; Karaś 2001, 2004, 2009, 2013; Kardelis 2016, Rutkowska 2004, 2013, 2015). Dlatego w artykule nie przedstawiam ani sytuacji językowej na tym obszarze, ani też stanu badań, odsyłając zainteresowanych do literatury przedmiotu.

Wszystkie przykłady miejscownika zostały wyekscerpowane z tekstów nagranych we wsiach ciągnących się wąskim pasem w rejonie ignalińskim i jezioroskim wzdłuż granicy litewsko-białoruskiej i litewsko-łotewskiej. Tworzą one obszerny korpus tekstów gwarowych składający się z dwu podkorpusów: tekstów z rejonu ignalińskiego i jezioroskiego. Obejmują one razem ok. 250 stron komputeropisu, po 125 stron w obu częściach. Są to nagrania 54 informatorów, po 27 z każdego rejonu. Próbką mowy każdego informatora liczy ok. 5–6 stron komputeropisu, choć niektóre są nieco mniejsze, inne nieco większe, w zależności od tego, jakim rodzajem nagrania dysponuję.

Łącznie w stworzonym dla celów badawczych korpusie tekstów odnotowano 368 przykładów form miejscownika rzeczowników żeńskich twar-dotematowych zakończonych na samogłoskę *-a*. Liczba przykładów jest prawie równa w obu podkorpusach: ignalińskim i jezioroskim, tj. wynosi odpowiednio 183 i 185 form lokatywnych. Uwzględniono tylko rzeczowniki żeńskie twar-dotematowe, w związku z tym pominięto te, które w omawianych gwarach reprezentują inny typ odmiany – miękko-dotematowej, mimo iż w języku ogólnym właściwa jest im deklinacja twar-dotematowa, por. np. *pšy Polščy, v Łatv'iji; ogp. przy Polsce, w Łotwie*.

W odnotowanych przykładach form lokatywnych występuje przede wszystkim charakterystyczna dla rzeczowników żeńskich twar-dotematowych zakończonych na samogłoskę *-a* ogólnopolska końcówka *-e*. Dodatkowym wykładnikiem tego przypadku są alternacje tematyczne typowe dla polszczyzny ogólnej:

- spółgłoska twarda – spółgłoska miękka / zmiękczone, por. np. *v – v' (v gł'ov'e Bej.IK[35]); m – m' (po mam'e Pac.HS[25]); ł – ł' [l'] (f škole Rem.AC[29]); f stodole Strył.KG[33]; d – ź [z' || z''] (v voz'e Strył.JG[34]); n – n' (v roz'ine Strył.KG[33]); t – ć [c' || c''] (f xac'e Kaln.IS[31]);*
- w odniesieniu do rzeczowników, których temat fleksyjny kończy się na spółgłoskę tylnojęzykową *-k-, -g-*, odpowiednia alternacja *k – c, g – z-*, por. np. *na tej żečce Bej.IK[35]; pšy Polsce Czep.BD[24]; na gospodarce Gak.WP[12]; na v'osce; na łonce Pac.HS[25]; na monce Tryk.WS[32]; po drodze Pruc.ZS[21]; v noze Weł.TS[35].*

Obocznie do końcówki *-e* funkcjonują końcówki wariantywne powstałe w wyniku różnorodnych procesów fonetycznych, takich jak: tzw. akanie, czyli wymowa nieakcentowanego *e* jako *a*; lub tzw. ikanie, tj. wymowa nieakcentowanego *e* jako *i/y* czy jako rezultat interferencji języka litewskiego artykulacja *e* jako $\overset{a}{e}$, czyli głoska *e* obniżona, szeroka, bliska *a*, ale bardziej otwarta, tak jak w języku litewskim (zob. Karaś 2002: 136–137; Karaś 2017: 271–275). Wariantami fonetycznymi powstałymi w wyniku wymienionych procesów zachodzących w polszczyźnie północnokresowej są zatem końcówki:

-*a* (wynik tzw. akania), por. np. *po łac"ińa naboženstva* Czep.BD[24]; *na nív'a* Gak.WP[12]; *pšy krov'a* Mej.JS[42]; *v głov'a* Gram.MK[26]:

- $\overset{a}{e}$ (interferencja języka litewskiego), por. np. *f xac $\overset{a}{e}$* Mag.JK[34]; *bajka že ońi v Ĺit'v $\overset{a}{e}$* Maz.SM[23];

-*i* po spółgłosce miękkiej /-*y* po spółgłosce stwardniałej (wynik tzw. ikania), por. np. *po kołen'z"i* Kaln.IS[31]; *na v'oscy* Trycz.LT[32]; *na guży* Stal.JG[33].

Pojawia się też w obu podkorpusach tekstów pewna liczba form miejscownika z końcówką *-e*, ale bez typowych dla polszczyzny oboczności tematycznych, por. np. *pšy curk'e*; *u nas u Gryškofk'e* Gram.MK[26]; *f Polšk'e* Strył.KG[33]; *po vaservag'e* Tryk.ZS[28]; *na gurk'e* Duk.AS[46]; *f Polšk'e* Imb.WP[39]; *v ap'ilińk'e* Muk.JW[25]; *na tačk'e* Smołów.AS[39]; *na kšyžovatk'e*; *v R'ig'e* Suw.HK[29].

Inna końcówka, poza *-e* i jej wariantami fonetycznymi, która występuje w badanym materiale, to nieopisywana dotąd w literaturze przedmiotu poświęconej fleksji w polszczyźnie kresowej, końcówka *-y* (po spółgłoskach twardych) / *-i* (po spółgłoskach *k'*, *g'*, tj. funkcjonalnie / historycznie twardych). Oznacza to formy tożsame z dopełniaczem analizowanych rzeczowników, a więc ilustruje nienotowany dotąd w języku polskim na Kresach typ synkretyzmu: miejscownik – dopełniacz lp. rzeczowników żeńskich twar-dotematowych.

Dane liczbowe i procentowe dotyczące końcówki *-e* i jej wariantów oraz końcówki *-y/-i* zawiera tabela nr 1.

Tabela nr 1. Liczba form Msc. lp. rzeczowników żeńskich twar-dotematowych w tekstach z rejonu ignalińskiego i jezioroskiego

Obszar	Liczba form ogp. z końc. <i>-e</i>	Liczba kres. wariantów fon. końc. <i>-e</i> (<i>-a</i> , <i>-i</i> , <i>-y</i> , <i>-e</i>)	Liczba form kres. z <i>-e</i> z nogp. alternacją tem.	Liczba form kresowych (Msc.=D.)	Razem formy Msc. lp. rzecz. ż. twar-dotem.
Ignaliński	122 (66,7%)	36 (19,7%)	7 (3,8%)	18 (9,8%)	183
Jezioroski	88 (47,5%)	47 (25,4%)	14 (7,6%)	36 (19,5%)	185
Razem	210 (57,1%)	83 (22,6%)	21 (5,7%)	54 (14,7%)	368

Źródło: Opracowanie własne.

Dane zawarte w powyższej tabeli wskazują na nie tak rzadki typ tożsamy z dopełniaczem form lokatywnych – 54 przykłady, tj. 14,7% wszystkich form miejscownika lp. femininów twar-dotematowych. Przeważają oczywiście formy ogólnopolskie z końcówką *-e* i obocznościami tematycznymi – 210, tj. 57,1% wszystkich odnotowanych form lokatywnych analizowanych rzeczowników. Gdy jednak uwzględnimy też formy z fonetycznymi wariantami końcówki *-e* powstałymi na skutek północnokresowych procesów fonetycznych, to przewaga ta znacznie wzrasta – razem 293 przykłady, tj. 79,8% zgromadzonych form. Marginalne są formy nawiązujące do języka rosyjskiego i do gwar białoruskich pasa północno-wschodniego, tylko w odniesieniu do rzeczowników twar-dotematowych, których temat fleksyjny kończy się na spółgłoskę tylnojęzykową *-k-* lub *-g-*, tj. z końcówką *-e*, ale bez alternacji będących historycznie wynikiem II palatalizacji spółgłosek tylnojęzykowych (z alternacją *nogp. k – k', g – g'*), czyli typ *curk'e, v R'ig'e* – 21 przykładów, tj. 5,7% zbioru analizowanych form lokatywnych.

Widać też znacznie większy udział w polszczyźnie jeziorskiej osobliwych form miejscownika równych dopełniaczowi rzeczowników żeńskich twar-dotematowych niż w odmianie ignalińskiej, dwukrotny – 36 takich przykładów z rejonu jeziorskiego (19,5% wszystkich miejscowników w podkorpusie jeziorskim) wobec 18 egzemplifikacji z rejonu ignalińskiego (9,8% przykładów z podkorpusu ignalińskiego).

Polszczyznę ignalińską charakteryzuje znacznie większy udział form tożsamych z ogólnopolskimi (122 formy, tj. 66,7%) niż jeziorską (88 form, tj. 47,5%), w której przeważają formy kresowe (łącznie 98 form, tj. 52,5% podkorpusu jeziorskiego).

Poniżej przytaczam wyekscerpowany z tekstów gwarowych materiał, tj. formy miejscownika liczby pojedynczej rzeczowników twar-dotematowych żeńskich. Formy tożsame z ogólnopolskimi, tj. z końcówką *-e* i jej wariantami fonetycznymi podaję na ogół z przyimkiem lub z niewielkim kontekstem, wskazującym na ten przypadek, natomiast nieco szerszy kontekst przytaczam przy osobliwych formach z końcówką *-y/-i*, tj. synkretycznych z dopełniaczem lp.

1. Formy miejscownika lp. rzeczowników żeńskich twar-dotematowych z końcówką *-e* i alternacją tematyczną: spółgłoska twarda – spółgłoska miękka (funkcjonalnie miękka)

1.1. Przykłady z gwar polskich w rejonie ignalińskim:

na tej żećce; v bibliotece; f Polsce; v głov'e; f trav'e Bej.IK[35]; *na Łotv'e; v V'isagi'nie; pšy Polsce; čy f paže// f paže* Czep.BD[24]; *na mondolince; f škole muzycznej* Gaj.SK[36]; *na voj'ne, na emerytuže* Gaj.MK[25]; *na gospodarce; na v'osce; po voj'ne; na niv'e; teras u Litv'e* Gak.WP[12]; *f koperc'e; f kłi'nice; v našej v'osce; f Polsce, v droze, na starej Litv'e; u trav'e; f swojej stro'ne* Gram.MK[26]; *na robôc'e; pa Litv'e* Mej.JS[42]; *na tamtej str'o'ne; v głov'e* Mej.TM[36]; *na v'osce; na łonce; f Po l'sce; f tej xatećce, v droze; po podłozie; v roz'ine; v drug'ej stro'ne; po mam'e; f škole;* Pac.HS[25]; *pšy Polsce; f tej rozmov'e* Pruc.GS[26]; *po droze; f Polsce* Pruc.ZS[21]; *na ferm'e; na tej stro'ne; na s'c'enie; f Polsce* Pusz.SK[23]; *na v'osce; pšy Polsce; na droze; v voj'ne; f škole* Rej.WM[22]; *u ks'onsce; f Polsce; v Litv'e; f škole* Rem.AC[29]; *v voz'e; f Polsce; f paže* Strył.JG[34]; *na droze; v roz'ine; f stodole* Strył.KG[33]; *na vojence; v roz'ine; f Pôlsce* Szmel.PL[19]; *na łavecce; po butel'ce; f pšerv'e; na kanap'e; f ktorej stro'ne* Szuł.NK[30]; *na pral'ce; pa kolej'ce; f tej povosce; v gospodarce; po droze, v Litv'e; v głov'e; Šmil*.EP[15]; *na monce; pā voj'ne* Tryk.WS[32]; *na mašy'ne, na bram'e; v Boruf'ce; v jednej xac'e; pa droze; f škole* Und.WS[33]; *na gurce, v roz'ine; v našej v'osce; v Moskv'e, v Ryze; v noze* Wel.TS[35]; *na v'el'kej łonce; na takaj desećce; v'osce* Zyg.WT[34].

1.2. Przykłady z gwar polskich w rejonie jezioroskim

na guže; na plitce; na plic'eš, na jěz'eže/ jez'ora Bach.JP[24]; *po našej droze; f kaźdej xac'e, po našej stro'ne* Czepul.KS[23]; *po voj'ne; po droze; po rozmov'e, f parc'e tej; f tamtej stro'ne* Duk.AS[46]; *f tamtej voj'ne; f Tule; f tej |komnac'e; f Polsce, v Lit'v'e* Gir.AP[18]; *v Litv'e, f Pol'sce* Jez.BK[30]; *na swojej mašy'ne; na noze, v jakaj roz'ine* Jez.JW[34]; *v voz'e, na tej stro'ne, po tej droze; po kol'en'z'e; f turm'e; f Kłajp'ež'e, f xac'e* Kaln.IS[31]; *pšy Litv'e* Mag.BP[31]; *na guže, v Moskv'e; v dołi'ne, f škole, po jakaj pšyćy'ne* Mag.JK[34]; *f kab'ine; f xac'e* Min.JJ[35]; *na ferm'e; na ambo'ne; na głov'e* Muk.JW[25]; *f tamtej voj'ne* Nar.NS[20]; *na gazed'e; na guže; na Litv'e; v Łotv'e, f škole, f c'urm'e; f p'eršej voj'ne, po głov'e* Now.WK[20]; *f tamtej voj'ne;* Ows.AO[17]; *na mašy'ne, na ferm'e, v Litv'e; f Polsce po voj'ne; po puolov'e* Rom.RV[24]; *na oreńz'e, v roz'ine, v Litv'e, f tej gum'ne, po puolov'e, po*

koleńz'e Smołw.AS[39]; na f'erm'e Stal.JG[33]; na guże Suw.HK[29]; na tej jez'eże, f Polsce Szaw.WJ[[34]; f xac'e Szuk.HD[22].

2. Formy miejscownika z końcówką *-e* w postaci wariantu *-a*, *-e*^a

2.1. Końcówka *-e*^a

na na gżyv'e Bej.IK[35]; na bramc'e Gaj.SK[26]; pšy krov'e Mej.JS[42]; s'ostra v Ryz'e Weł.TS[35]; na xac'e Bach.JP[24]; v mojej błoc'e Bach.JP[24]; f šaf'e, f xac'e Bach.JP[24]; v Litv'e Gir.AP[18]; v Litv'e Imb.WP[39]; f xac'e Mag.JK[34]; v Litv'e Maz.SM[23]; była až u Klajp'ež'e; v głov'e Gram.MK[26].

2.2. Końcówka *-a*

2.2.1. Przykłady z gwar polskich rejonu ignalińskiego:

na Litv'a; po łac"ińa; na Litv'a/ juš i po V'ilanšczy"ńa Czep.BD[24]; na nív'a Gak.WP[12]; pšy krov'a Mej.JS[42]; v z'im'a, pa tej strońa Mej.TM[36]; pšy Pòłsca Pac.HS[25]; f tej v'òsca Pruc.ZS[21]; f Polska Pusz.SK[23]; v v'òsca Rej.WM[22]; f škòła Szuł.NK[30]; po kolejca Šmil.EP[15]; na drugaj strońa, pa vojńa Tryk.ZS[28]; v Moskv'a; v noza Weł.TS[35].

2.2.2. Przykłady z gwar polskich rejonu jezioroskiego

f školã, f xac'a Bach.JP[24]; f xac'a Gir.AP[18]; f xac'a; f |komnac'a, f Klajp'ež'a Imb.WP[39]; na noza, f škòła Jez.JW[34]; f škòła Kaln.IS[31]; na tej strońa; na plic'a Mag.MN[20]; na kšyžufca Maz.SM[23]; v Litv'a, f každej xac'a Min.JJ[35]; na vojńa; po tej błoc'a, f turm'a, f škòła Muk.JW[25]; na f'erm'a, po vojńa Nars.SM[20]; v gazec'a, v mog'ila; v Łotv'e Now.WK[20]; v vojńa, f turm'a, pšy Litv'a Ows.AO[17]; v Litv'a Smołw.AS[39]; na tej voz'a, poza droza, po voz'a Suw.HK[29]; f škòła Stal.JG[33].

2.3. Końcówka *-i/-y* (z alternacją tematyczną ogp.)

po kol'en'z"i Kaln.IS[31]; na v'oscy Trycz.LT[32]; na guży Stal.JG[33].

3. Formy miejscownika rzeczowników zakończonych na *-k*, *-g* z końcówką *-e* bez alternacji *k-c*, *g-dz* (z alternacją *ogp. k – k', g – g', r – r'*)

3.1. Przykłady z rejonu ignalińskiego

teras ona pšy curk'e; u nas u Gryškofk'e Gram.MK[26]; *pracował na strojk'e* Rej.WM[22]; *čšy lata pšezyla f Polsk'e* Strył.KG[33]; *po vaservag'e* Tryk.ZS[28]; *grała na g'itar'e* Zyg.WT[34].

3.2. Przykłady z rejonu jezioroskiego

była na |M'inafk'e škoła; dom'ik beńz'i/ i o na gurk'e Duk.AS[46]; *on teras f Polsk'e; po łitefsku rozmav'aju f Polsk'e* Imb.WP[39]; *juš pa papk'e po łitefsku rozmav'ali* Jez.BK; *rob'itam v ap'ilińk'e* Mag.JK[34]; *benz'i rob'ic' c'i v ap'ilińk'e* Muk.JW[25]; *c'i f skajt'ikla benz'i rob'ic' / c'i v ap'ilińk'e* Muk.JW[25]; *była f Polsk'e* Smołw.AS[39]; *v'ez'e na tačk'e* Smołw.AS[39]; *Smołvy byli f Polsk'e* Smołw.AS[39]; *škoła vo na kšyžovatk'e* Suw.HK[29]; *jedna v R'ig'e była* Suw.HK[29].

4. Końcówka *-y* || *-i*, tj. *-y* (po spółgłoskach twardych) oraz *i* (po funkcjonalnie twardych *k', g'*)

Msc. lp. rzeczowników żeńskich twar-dotematowych może niekiedy przybierać końcówkę *-y/-i*, tj. mieć formę równą dopełniaczowi lp., a więc bez alternacji tematycznych właściwych temu przypadkowi w polszczyźnie ogólnej *k – c*, *g – z* (tylko oboczności typowe dla dopełniacza lp. *k : k', g : g'*): Formy te przytoczono w szerszym kontekście, by można było stwierdzić, iż są to niewątpliwie przykłady miejscownika lp. Większość kontekstów jest na tyle wyrazista, że nie budzą one wątpliwości, że mamy do czynienia z formami lokatywnymi. Niektóre jednak przykłady wymagają szerszego komentarza. Przykład (12) i (34) *na skrzyпка* wskazuje na mianownik lp. *ta skrzyпка* (por. błr. *скрыпка* ż.), podczas gdy forma ogólnopolska to plurale tantum *te skrzyпки*. Przykład (17) *u ławki* to niewątpliwie miejscownik, przyimek *u* pojawia się na miejscu ogp. *w* jako rezultat procesu fonetycznego typowego dla gwar polskich na tym obszarze – wahań *v – u*, na skutek czego przyimek *v* bywa często realizowany jako *u* (zob. Karaś 2017, s. 262–264). Podobnie w przykładzie (11) połączenie *u jednaj sukieneczki* oznacza – co wynika z szerszego kontekstu – ‘w jednej sukieneczce’. To samo zjawisko ilustrują

przykłady (20) *u duchowki* oraz (44) *u szlachtowaj fury*. Z kolei przykłady (48) i (54) zawierają nazwy własne żeńskie zakończone na *-ka*: *Borówka*, *Szunelka*, które przybrały w miejscowniku lp. końcówkę *-i* po spółgłoskach funkcjonalnie (historycznie) twardych, dziś zmiękczonej *k', g'*.

4.1. Obszar ignaliński (18 przykładów)

- (1) *zapomněli/ že rency byli z'vonzane tam jak z V'ilna ona ležata/ nu pod Ostro Bramo/ f kapličk'i/ to ně roz'vonzali/ že daleko v'es'c'/ tak i sxovali* Bej.IK[35];
- (2) *p'ekla pšy mamy/ ja ješča i tutaj o p'ekla tamta laty k'ilka razy* Bej.IK[35];
- (3) *ożax na leščyny v'iši* Gak.WP[12];
- (4) *z'em'i možgš brac' v'ela xceš teš// a žeby tak z'e "o tyko na v'osk'i/ z'e vo pastav'iušy s'a dom// každý svoja z'em'a b'ėży/ a jak kto pšyšat* Mej.JS[42];
- (5) *moj "ojca brat žaniušy s'e na Němk'iny* Mej.JS[42];
- (6) *to pšyxožo fšyst'kè/ čakajo vo na łavečk'i tej* Mej.TM[36];
- (7) *domovy był xlep// na dambovyx/ na ajirax p'ekli/ na mojk'i* Mej.TM[36];
- (8) *u m'ne ruska p'ec jest// pa mamy/ mama umarla* Mej.TM[36];
- (9) *teras my pa tak'ej m|uzyk'i ně zatančylip* Mej.TM[36];
- (10) *ja i sama troščk'i na g'itary grała u mlodoš"ci* Pup.JU[34];
- (11) *m'ila moja u jednaj su'kenečk'i co ty tam naryzykujiš* Pup.JU[34];
- (12) *ja na skšypk'i grał/ na klarneca* Strył.JG[34];
- (13) *na blašk'i tak'ej i p'eka u p'ecy* Szuł.JS[33];
- (14) *pałka taka długa była/ i na pałk'i taka ješče pałka pšyv'onzana była* Trykł.WS[32];
- (15) *z'v'onży p'ejk'ne na pałk'i długaj* Trykł.ZS[28];
- (16) *jag był kałxos teš na strojk'i pracovał* Trykł.ZS[28];
- (17) *s'ėza u łafk'i/ žeby nixt ně dotulił s'ab do m'ne* Und.HS[38];
- (18) *tutaj v v'osk'i fšystk'è luž'è tak'è pobožne* Zyg.WT[34];

4.2. Obszar jezioroski (36 przykładów)

- (19) *monš pšyjexał/ s'ont na podmurufk'i i płakał* Bach.JP[24];
- (20) *u duxofk'i fp'ėgby* Bach.JP[24];
- (21) *ja sam na swojej skury ta pšešet* Duk.AS[46];
- (22) *ona jedna f xatk'i żyji* Gir.AP[18];
- (23) *moj "ojca brad v Datrojca/ v Ameryk'i* Gir.AP[18];
- (24) *o'rii zostali s'e na kvatery tam* Grzeb.JN[31];

- (25) *tu renkaj suńiš/ pa garsteč'kī b'ežyš* Grzeb.JN[31];
- (26) *na ščotkī takaj ževńanaj vyčešy* Grzeb.JN[31];
- (27) *ja nie xcam na vjuski žyc' Imb.WP[39];*
- (28) *my byliby teras f Polski/ Palak'i Imb.WP[39];*
- (29) *tam na fabryki/ čegu/ rob'i tego plem'ańnika žona* Jez.BK[30];
- (30) *jes'li mně na roz'iny dobže/ to ja na pojada do głodnaj Litvy* Jez.BK[30];
- (31) *cošč'i v roz'iny beńž'i* Jez.JW[36];
- (32) *xturen p'eršy v roz'iny* Jez.JW[36];
- (33) *nu i spotykajo tam pšy bramax// davalī tak i po butelki fšyski* Jez.JW[36];
- (34) *tut ruža vam jest/ ten na nogi juš* Jez.JW[36];
- (35) *on grał ład'ne/ na skšypki grał/ on zafše f ktub'e grał* Kaln.IS[31];
- (36) *tam myjon s'e pańi luz'i/ nog'i myju f tej žeki* Kaln.IS[31];
- (37) *z'es'en'c' luz'i f tej xatečki* Kaln.IS[31];
- (38) *ona v voz'e pańi stoi/ statuja kam'enna/ v voz'e v žeki// tam čseba koło jej k'edy is'c'* Kaln.IS[31];
- (39) *karz'inečka v jego na reńki* Mag.MN[22];
- (40) *trajbulu|s'uk tak'i xoz'i v Rygi* Mag.MN[22];
- (41) *v Ryg'e/ v Rygi służył* Mag.MN[22];
- (42) *ruży byva o v nogi ruža* Mag.MN[22];
- (43) *byliby teras f Polski* Maz.SM[23];
- (44) *voz'ili u šlaxtovaj fury* Nar.MS[20];
- (45) *v lafki tak jak obepšam sa* Now.WK[26];
- (46) *ja niezdrowa była/ tak pšyžożyła s'e i leża/ na kanapki tak* Now.WK[26];
- (47) *do sons'atk'i pujz'e s'ońž'i/ s'ež'i na lafki* Now.WK[26];
- (48) *moja ot ojca roz'ina/ to fšystk'e tam v Borufki/ Polaki* Now.WK[26];
- (49) *tak strašna/ prosto drošč jiz'e po skury jak čytaš ta ks'onžečka* Now.WK[26];
- (50) *on f Polski został* Piet.AW[21];
- (51) (Może Pani coś powie o swojej rodzinie?) *o roz'iny/ nas była p'eńc'* Piet.AW[21].
- (52) *na gospodarki rob'ił* Rom.RV[24];
- (53) *mus'i f čvartej klasy była* Szaw.WJ[34];
- (54) *była v G'irs'ax [jakošč'i škola/ f Šunelki* Szuk.ZJ[23].

Analiza wymienionych wyżej przykładów pozwoliła zaobserwować pewne zależności między rodzajem spółgłoski kończącej temat fleksyjny a postacią miejscownika. Przedstawia je tabela nr 2.

Tabela nr 2. Rodzaj spółgłoski tematycznej a różne formy miejscownika lp. rzeczowników żeńskich twar-dotematowych

Spółgłoska tematyczna	Ogp. alternacja + końc. -e z jej wariantami	Msc = D	Nogp. alternacja w rzecz. na -k-, -g-, -r-	Razem
-k-	70 (56,9%)	36 (29,3%)	17 (13,8%)	123
-g-	23 (76,7%)	4 (13,3%)	3 (10%)	30
-r-	10 (62,5%)	5 (31,25%)	1 (6,25%)	16
-n-	54 (90%)	6 (10%)	-	60
-m-	16 (88,9%)	2 (11,1%)	-	18
-v-	54 (100%)	-	-	54
-ł-	23 (100%)	-	-	23
-t-	29 (100%)	-	-	29
-d-	12 (100%)	-	-	12
-p-	1 (100%)	-	-	1
-f-	1 (100%)	-	-	1
-s-	0	1 (100%)	-	1
Razem	293 (79,6%)	54 (14,7%)	21 (5,7%)	368

Źródło: Opracowanie własne

Z danych zawartych w tabeli wynika, że końcówka -y/-i pochodzenia dopełniaczowego poświadczona została najczęściej w rzeczownikach, których temat fleksyjny kończy się na spółgłoskę tylnojęzykową *k* (36 przykładów, tj. 29,5% wszystkich rzeczowników zakończonych w temacie fleksyjnym na tę spółgłoskę, a 66,7% całego zbioru osobliwych form miejscownika). Pojawiła się ona w następujących wyrazach: *blaszka, butelka, chateczka, chatka, duchowka, garsteczka, gospodarka, kanapka, klasa, ławeczka, ławka, mąka, muzyka, pałka, podmurówka, ręka, rzeka, strojka, skrzypka, wioska/wiuska*, w tym w nazwach własnych: *Ameryka, Borówka, Polska, Szunelka*. O wiele rzadziej występuje w rzeczownikach żeńskich twar-dotematowych zakończonych na spółgłoskę *g* (4 przykłady, tj. 13,3% wszystkich femininów twar-dotematowych z tematycznym -g-), np. *noga, Ryga*, spółgłoskę *r* (5 przykładów, tj. 31,25% rzeczowników zakończonych na tę spółgłoskę), por. *gitara, kwatera, skóra, fura*; spółgłoskę *n* (6 egzemplifikacji, tj. 10% rzeczowników z tematycznym -n-), por. *leszczyna, rodzina*, oraz *m*, por. *mama* (2 razy) i *s*, por. *klasa* (1 raz). Są to głównie rzeczowniki rodzime, ale trafiają się także zapożyczenia, a więc rusycyzmy *strojka, klasa* i białorutenizm *duchowka*.

Wyjątkowo taka forma Msc. lp. rzecz. żeńskich pojawiła się na Kowieńszczyźnie, por. *v bibl'otek'i* (Karaś 2002: 202). Odnotowałam ją jako jednostkową, sądząc, że

może to być cecha idiolektalna. Tymczasem w badanych gwarach okolic Ignalina i Jeziorosów na Litwie stosunkowo liczne poświadczenia, łącznie 54 formy tego typu, każą widzieć zjawisko charakterystyczne nie tylko dla wybranego idiolektu. Warto podkreślić, że wystąpiły one u 26 informatorów, w tym u 11 respondentów z rejonu ignalińskiego i 15 z rejonu jezioroskiego. Nie jest to zatem zjawisko idiolektalne, ale charakteryzujące język znacznej części informatorów.

Badacze polszczyzny północnokresowej i południowokresowej nie notują takich form. Nie poświadcza ich Zofia Kurzowa w swojej monografii poświęconej językowi polskiemu na Wileńszczyźnie w XVI–XX wieku (Kurzowa 1993), ani badacze polszczyzny współczesnej na Kresach¹ czy polszczyzny ludności przesiedlonej z Kresów Wschodnich (np. Lewaszkiewicz 2017).

Jaka jest zatem geneza tych form i synkretyzmu miejscownika – dopełniacza w obrębie deklinacji rzeczowników żeńskich twar-dotematowych?

Wydaje się, że złożyło się tu kilka przyczyn. Najłatwiej można wyjaśnić genezę miejscownikowych form na *-y* równych dopełniaczowi lp. w femininach twar-dotematowych, których temat fleksyjny kończy się na spółgłoskę *-r-*, gdyż w języku ogólnobiałoruskim końcówka *-y* występuje w Msc. lp. rzeczowników żeńskich nie tylko po spółgłoskach stwardniałych w deklinacji miękkotematowej, lecz także po spółgłosce *r*, por. np. biał. *ў кватэры* ‘w mieszkaniu’; *на скуры* ‘na skórze’, *на гітары* ‘na gitarze’. Niemniej jednak ze względu na brak szerszego kontaktu z białoruskim językiem literackim (brak użycia go jako języka urzędowego, brak szkół białoruskich) wskazać należy raczej na oddziaływanie białoruszczyzny w wersji dialektalnej, podobnie jak i w odniesieniu do takich osobliwych form w rzeczownikach zakończonych na inną niż *-r-* spółgłoskę twardą (z wyjątkiem tylnojęzykowych *k*, *g*). W podgrupie północnej dialektu północno-wschodniego języka białoruskiego bliskiej badanemu obszarowi końcówkę *-y* przybierają bowiem nie tylko rzeczowniki z tematycznym *-r-*, jak w języku ogólnobiałoruskim i w jego odmianach gwarowych, lecz ogólnie rzeczowniki żeńskie z twardą podstawą w C. i Msc. lp., np. *на с’аны*, *у хаты* (Barszczewska, Jankowiak 2012: 134), z wyjątkiem zakończonych na spółgłoski tylnojęzykowe. W związku z tym w języku białoruskim i w części gwar białoruskich (m.in. wskazanych wyżej) w odniesieniu do niektórych typów rzeczowników żeńskich twar-dotematowych, można mówić o synkretyzmie dopełniacza i miejscownika liczby pojedynczej.

Formy typu *w tej rzeki* nie są natomiast bezpośrednim rezultatem interferencji białoruszczyzny. Geneza tych osobliwych miejscowników i synkretyzmu

¹ Postać miejscownika lp. femininów twar-dotematowych została sprawdzona w wielu pracach, których wszystkich nie wymieniam, zwłaszcza w publikacjach poświęconych fleksji gwar wsi Zielona i Oleszkowce na Podolu Iwony Cechosz i Ewy Dziegieł, pracach Sergiusza Rudnickiego, Janusza Riegera, Lidii Nepop, Barbary Dwilewicz, Jolanty Mędelskiej, Alojzego Zdaniukiewicza.

miejscownika i dopełniacza lp. femininów twar-dotematowych – jak się wydaje – jest bardziej złożona. Po pierwsze, można widzieć tu wynik wyrównań analogicznych. Omówiony wyżej typ synkretyzmu mógł się rozpowszechnić drogą analogii w polszczyźnie północnokresowej podlegającej silnemu oddziaływaniu języka białoruskiego, zwłaszcza w jego odmianie dialektalnej, także na rzeczowniki zakończone na spółgłoski tylnojęzykowe. Jednak to przypuszczenie nieco osłabia mała liczba form miejscownika z tematyczną spółgłoską twardą inną niż tylnojęzykowa tożsamych z dopełniaczem – zaledwie 13 form wobec 40 z tematycznym *k*, *g*. Działanie analogii mogło być wsparte jednak w pewien sposób także wpływem wschodniosłowiańskim (rosyjskim i białoruskim). W gwarach białoruskich na obszarze ignalińskim i jezioroskim, które stanowią przedłużenie północnej grupy północno-wschodniego dialektu języka białoruskiego (Jankowiak 2016: 88, Karaś 2017: 48) w miejscowniku lp. rzeczowników żeńskich twar-dotematowych zakończonym w temacie fleksyjnym na *-k*, *-g*, tak jak i w języku rosyjskim, brak właściwych białoruszczyźnie alternacji tematycznych *k* – *c*, *g* – *z*, tj. brak palatalizacji *k*, *g*, *x* (Barszczewska, Jankowiak 2012: 133). Występują tu natomiast oboczności *k* – *k'*, *g* – *g'*, np. *на наге, на руке*, tak jak w języku rosyjskim, przed końcówką *-e*, por. np. ros. *в Америке* ‘w Ameryce’, *в реке* ‘w rzece’, *в ноге* ‘w nodze’. Na to mogła się nałożyć tendencja do wymowy nieakcentowanego *e* jako *i/y*, stąd *v Ameryk'e* > *v Ameryk'i*, *v nog'e* > *v nog'i*. Pośrednio może o tym świadczyć przykład: *v Ryg'e/ v Ryg'i służył* Mag.MN[22]; w którym rosyjska i białoruska dialektalna z pochodzenia postać miejscownika *v Ryg'e* została następnie poprawiona na: *v Ryg'i*. Zastanowić by się należało nad postacią miejscownika *w Polski*, gdyż w języku białoruskim i rosyjskim różni się ona od pozostałych rzeczowników, nie kończy się na spółgłoskę tylnojęzykową (ros. *Польша*, biał. *Польшча*). Jak się wydaje, formą wyjściową mogła być tu forma miejscownika *w Polskiej*, wywodząca się z odmiany przymiotnikowej nazwy *Polska*, archaicznej, znanej do dziś na Kresach północnych (por. np. Karaś 2002, s. 205). Po zaniku wygłosowej joty powstała forma *f Polsk'e*, poświadczona w uwzględnionych nagraniach, a wymowa nieakcentowanego *e* jako *i* mogła przyczynić się do pojawienia się miejscownikowej postaci *f Polsk'i*, tożsamej z dopełniaczem. Jako potwierdzenie tego procesu może służyć następujący cytat z nagrań z okolic Jeziorosów: *Smołvy byl'i f Polsk'e / Turmonty f Polsk'ej* Smołów.AS[39]. Formy typu *w tej butelki, w tej rzeki, w tej nogi* mogą być więc rezultatem złożonych procesów interferencyjnych (fonetycznych i morfologicznych) oraz wyrównań analogicznych zachodzących w kontaktujących się językach.

Warto zbadać również, w jakich idiolektach pojawiają się omówione wyżej osobliwe formy miejscownika lp. rzeczowników żeńskich twar-dotematowych i czy można zauważyć jakąś prawidłowość w tym zakresie. Poniższe dwie tabele nr 3 i 4 przedstawiają różnicowanie idiolektalne analizowanych form lokatywnych.

Tabela nr 3. Zróznicowanie idiolektalne form miejscownika lp. rzeczowników żeńskich twar-dotematowych w polszczyźnie obszaru ignalińskiego

Informator	Liczba form og-p.z końc. -e	Liczba kres.wa-riantów fon. końc. -e (-a, -i, -y, -e	Liczba form kres. z -e bez alternacji tem.	Liczba form kresowych (Msc.=D.)	Razem formy Msc. lp. rzecz. ż. twar-dotem.
Bej.IK[35]	6	1	1	2	10
Czep.BD[24]	5	5	-	-	10
Gaj.MK[25]	2	-	-	-	2
Gaj.SK[26]	2	1	-	-	3
Gak.WP[12]	7	1	-	1	9
Gram.MK[26]	10	2	3	-	15
Mej.JS[42]	2	2	-	2	6
Mej.TM[36]	2	2	-	4	8
Pac.HS[25]	13	1	-	-	14
Pruc.GS[26]	2	-	-	-	2
Pruc.ZS[21]	4	1	-	-	5
Pup.JU[34]	3	-	1	2	6
Pusz.SK[23]	5	1	-	-	6
Rej.WM[22]	11	6	-	-	17
Rem.AC[29]	4	-	-	-	4
Śmil.EP[15]	0	1	-	-	10
Strył.KG[33]	3	-	1	-	4
Strył.JG[34]	3	-	-	1	4
Szmel.PL[19]	6	-	-	-	6
Szuł.JS[33]	-	-	-	1	1
Szuł.NK[30]	7	2	-	-	9
Trycz.LT[32]	-	1	-	-	1
Trykł.WS[32]	2	-	-	1	3
Trykł.ZS[28]	-	2	1	2	5
Und.HS[38]	7	-	-	1	8
Weł.TS[35]	6	6	-	-	12
Zyg.WT[34]	3	1	-	1	5
Razem	122 (66,7%)	36 (19,7%)	7 (3,8%)	18 (9,8%)	183 (100%)

Źródło: Opracowanie własne

Tabela nr 4. Zróżnicowanie idiolektalne form miejscownika lp. rzeczowników żeńskich twar-dotematowych w polszczyźnie obszaru jezioroskiego

Informator	Liczba form og-p.z końc. -e	Liczba kres.wa-riantów fon. końc. -e (-a, -i, -y, -e	Liczba form kres. z -e bez alternacji tem.	Liczba form kre-sowych (Msc.=D.)	Razem formy Msc. lp. rzecz. ż. twar-dotem.
Bach.JP[24]	4	6	-	2	12
Czepul. KS[23]	4	-	-	-	4
Duk.AS[46]	7	-	2	1	10
Gir.AP[18]	6	2	-	2	10
Grzeb.JN[31]	1	-	-	3	4
Imb.WP[39]	2	6	2	2	12
Jez.BK[30]	-	-	1	2	3
Jez.JW[36]	3	3	-	4	10
Kaln.IS[31]	8	2	-	4	14
Mag.BP[31]	3	-	-	-	3
Mag.JK[34]	5	1	1	-	7
Mag.MN[22]	-	2	1	4	7
Maz.SM[23]	-	2	-	1	3
Min.JJ[35]	2	2	-	-	4
Muk.JW[25]	3	6	2	-	11
Nar.MS[20]	1	2	-	1	4
Now.WK[26]	10	3	-	5	18
Ows.AO[17]	2	3	-	-	5
Piet.AW[21]	-	-	-	2	2
Rom.RV[24]	7	-	-	1	8
Smoł.JW[27]	6	-	-	-	6
Smołw.AS[39]	8	1	3	-	12
Stal.JG[33]	1	3	-	-	4
Suw.HK[29]	1	3	2	-	6
Szaw.WJ[34]	2	-	-	1	3
Szuk.HD[22]	2	-	-	-	2
Szuk.ZJ[23]	-	-	-	1	1
Razem	88 (47,5%)	47 (25,4%)	14 (7,6%)	36 (19,5%)	185 (100%)

Źródło: Opracowanie własne

Analizowane próbki tekstów każdego idiolektu nie są duże – ok. 5–6 stron, dlatego też w zależności również od tematyki opowiadania form miejscownika rzeczowników żeńskich twar-dotematowych nie ma zbyt wiele. Najliczniej występują w tekstach informatorki z Nowików (Now.WK[26]) – 18, Rejbieni (Rej.WM[22]) – 17, Gramontyszek (Gram.MK[26]) – 15, Paciun (Pac.HS[25]) – 14, Kalniszek (Kaln.IS[31]) – 14. Jednostkowe poświadczenia charakteryzują natomiast język informatorów z Szulań (Szul.JS[33]), Tryczun (Trycz.LT[32]) i Szukiszek (Szuk.ZJ[23]).

Osobliwe formy miejscownika lp. tych rzeczowników pojawiają się w 27 idiolektach, na ogół obok form tożsamych z ogólnopolskimi czy też obok ich wariantów fonetycznych. Najwięcej takich form zawiera idiolekt informatorki z Mejszt (Mej.TM[36]) z rejonu ignalińskiego, a z rejonu jezioroskiego po 4 przykłady – idiolekty Jez.JW[36], Kaln.IS[31], Mag.MN[22], 5 przykładów – język informatorki z Nowików (Now.WK[26]). Nie zauważa się jednak wyłączości takich form, gdyż – co prawda – w języku 3 informatorów odnotowano tylko te formy osobliwe, ale są to poświadczenia pojedyncze pochodzące z małej próbki tekstowej (Szul.JS[33], Piet.AW[21], Szuk.ZJ[23]). Uwzględnienie dłuższych tekstów zapewne dałoby nieco inne wyniki.

Widać, że częstsze są te postaci miejscownika w gwarach polskich rejonu jezioroskiego (prawie dwukrotnie) niż w rejonie ignalińskim. Można to wiązać z większą archaicznością odmiany jezioroskiej, determinowaną m.in. brakiem kontaktu z polszczyzną ogólną, na ogół brakiem polskiego szkolnictwa już w okresie międzywojennym na obszarze jezioroskim, podczas gdy w rejonie ignalińskim polszczyzna jako język urzędowy pełniła wszystkie możliwe funkcje. Mniejszą liczbę osobliwych form Msc. lp. tożsamych z D. lp. w rejonie ignalińskim i zarejestrowaną u mniejszej liczby osób niż w rejonie jezioroskim można zatem objaśniać wpływem nauczania po polsku jeszcze w okresie powojennym.

Bliższe przyjrzenie się biografii językowej informatorów, u których odnotowano omawiane osobliwe formy Msc. lp. rzeczowników żeńskich twar-dotematowych, i przede wszystkim próbkom ich tekstów wskazuje na większy niż u innych respondentów wpływ wschodniosłowiański. Potwierdzałoby to przedstawione wyżej przyczyny pojawienia się osobliwego synkretyzmu miejscownika i dopełniacza lp. rzeczowników żeńskich twar-dotematowych w badanych gwarach polskich pogranicza litewsko-łotewsko-białoruskiego.

Wnioski

1. W zbiorze 368 form miejscownika lp. rzeczowników żeńskich twar-dotematowych zakończonych na *-a* dominują formy zgodne z polszczyzną ogólną, a więc z końcówką *-e* lub jej wariantami fonetycznymi *-a*, *-ȩ*, *-i/-y* oraz odpowiednimi alternacjami tematycznymi.

2. Liczba osobliwych form miejscownika, synkretycznych z dopełniaczem nie jest zbyt duża – 54 formy zarejestrowane w 27 idiolektach, co stanowi 14,7% wszystkich form lokatywnych. Występują one częściej (dwukrotnie) w gwarach polskich rejonu jezioroskiego niż w rejonie ignalińskim. Częściej też te formy charakteryzują idiolekty mocniej nasycone wpływami wschodniosłowiańskimi.

3. Interferencja białoruskich gwar północno-wschodnich zaznacza się w rzeczownikach żeńskich twar-dotematowych, które przybierają w polszczyźnie lokalnej, podobnie jak we wskazanych gwarach białoruskich, w Msc. lp. końcówkę *-y*, co skutkuje synkretyzmem miejscownika i dopełniacza tych rzeczowników, stąd formy *v roz'iny*, *na leščyny*, *pšy mamy*, *na kvatery*, *na svojej skury*.

4. Wyrównania analogiczne, interferencja gwar białoruskich i zarazem proces fonetyczny (wymowa nieakcentowanej końcówki *-e* jako *-i* po spółgłoskach zmięczonych *k', g'*) mogą być przyczyną najliczniejszych w zebranym materiale osobliwych form miejscownika lp. tożsamyh z dopełniaczem rzeczowników zakończonych na spółgłoskę tylnojęzykową, a więc typu *f tej źek'i*, *f tej xatečk'i*, *po butelk'i*, *na tej nog'i*.

5. Oddziaływanie gwar białoruskich pasa północno-wschodniego i języka rosyjskiego widoczne jest w rzeczownikach zakończonych na *-k-*, *-g-*, w których w części przykładów brak właściwych im alternacji będących rezultatem palatalizacji tych spółgłosek, stąd formy typu *na tačk'e*, *na gurk'e*, *pšy curk'e*, *v R'ig'e*.

Bibliografia

- Ананева Наталья, 1974, Морфологические чередования в польском говоре деревни Гайде Игналинского района Литовской ССР, „Вестник Московского Государственного Университета”, серия 10. Филология, т. 1, с. 50–58.
- Ананева Наталья, 1983, Некоторые особенности фонетической интерференции у полилингвов одного периферийного польского говора, „Studia nad Polszczyzną Kresową”, т. 2, с. 65–72.
- Ананева Наталья, 1983, Чередования в парадигме настоящего времени глаголов польского говора деревни Гайде Игналинского района Литовской ССР, „Studia nad Polszczyzną Kresową”, т. 1, с. 179–193.
- Barszczewska Nina, Jankowiak Mirosław, 2012, Dialektologia białoruska, Warszawa.

- Giuliumianc Kira, Czekman Valerijus (1971). Polska gwara m. Widze i okolicy (na substracie białorusko-litewskim), „Slavia Orientalis”, t. 3, s. 313–325.
- Jankowiak Mirosław, 2016, Współczesne gwary białoruskie na wschodniej Litwie (rejon ignaliński i święciański), „Slavistica Vilnensis”, t. 61, 81–105.
- Karaś Halina, 2001, O sytuacji języka polskiego na tzw. obszarze smołwieńskim na Litwie, „Prace Filologiczne”, t. 46, 267–292.
- Karaś Halina, 2002, Gwary polskie na Kowieńszczyźnie, Warszawa–Puńsk.
- Karaś Halina, 2004, O polszczyźnie wokół Jeziorosów na Litwie, „Studia nad Polszczyzną Kresową”, t. 11, s. 35–72. Warszawa.
- Karaś Halina, 2009, Polszczyzna okolic Jeziorosów jako wariant terytorialny języka polskiego na Litwie, [w:] Ewa Dzięgiel, Anna Zielińska (red.), Polszczyzna za granicą jako język mniejszości i języki mniejszościowe w Polsce, s. 25–46, Warszawa.
- Karaś Halina, 2013a, O badaniach sytuacji i stanu polszczyzny na Litwie na pograniczu litewsko-łotewsko-białoruskim, „Prace Filologiczne”, t. 64, cz. 1, s. 111–127.
- Karaś Halina, 2013b, Uwagi o leksyce polszczyzny na Litwie na pograniczu litewsko-łotewsko-białoruskim, „Acta Baltico-Slavica”, 37, s. 359–382.
- Karaś Halina, 2017, Język polski pogranicza litewsko-łotewsko-białoruskiego w świetle frekwencji cech językowych, Warszawa.
- Kardelis Vytautas, 2016, Języki i ich funkcjonowanie na terenie Litwy Wschodniej, [w:] Krystyna Rutkowska (red.), Gwary polskie na Litwie. Przewodnik multimedialny po gwarach polskich na Litwie, <http://www.lenkutarmes.flf.vu.lt/apie/straipsniai> (dostęp 28.04.2019).
- Kurzowa Zofia, 1993, Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w., Warszawa–Kraków.
- Lewaszkiwicz Tadeusz, 2017, Język powojennych przesiedleńców z Nowogródka i okolicy, Poznań.
- Rutkowska Krystyna, 2004, Lituanizmy leksykalne w gwarach polskich na obszarze ignalińsko-jezioroskim, „Prace Filologiczne”, t. 49, s. 427–436.
- Rutkowska Krystyna, 2013, Interferencje litewskie i wschodniosłowiańskie w gwarach polskich na obszarze ignalińskim na Litwie, „Prace Filologiczne”, t. 64, s. 303–318.
- Rutkowska Krystyna, 2015, Lituanizmy w gwarach polskich pogranicza litewsko-łotewsko-białoruskiego, [w:] Barbara Falińska, Halina Karaś (red.), Studia gwaroznawcze 2, s. 155–169, Łomża.
- Turska Halina, 1939/1995, O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie, Valerijus Čekmonas (oprac.), Vilnius.

Wykaz skrótów oznaczających informatorów

- Bach.JP[24] – kobieta, ur. w 1924 r. w Bachmatach i tam zamieszkała, lit. Bachmatai – pol. Bachmaty, rejon jezioroski.
- Bej.IK[35] – kobieta, ur. w 1935 r. w pobliskich Lalupach, mieszka w Bejkielach, lit. Baikeliai – pol. Bejkiele, gmina daugieliska, rejon ignaliński.
- Bort.HC[35] – kobieta ur. w 1935 r. w Bortkiszkach i tam mieszka, lit. Bartkiškė – pol. Bortkiszki, rejon jezioroski.

- Czep.BD[24] – kobieta, ur. w 1924 r. w pobliskich Berżenikach, mieszka w Czepukanach, lit. Čepukai – pol. Czepukany, gmina rymszańska, rejon ignaliński.
- Czepul.KS[23] – kobieta, ur. w 1923 r., mieszka w Czepuliskach, lit. Čepuliškiai – pol. Czepuliszki, rejon jezioroski.
- Duk.AS[46] – mężczyzna, ur. w 1946 r. w Dukiszkach i tam zamieszkały, lit. Dukiškės – pol. Dukiszki, rejon jezioroski.
- Gaj.MK[25] – kobieta, ur. w Gajdach w 1925 r., żona informatora Gaj.SK[26], mieszka cały czas w Gajdach, lit. Gaidai – pol. Gajdy, rejon ignaliński.
- Gaj.SK[26] – mężczyzna, ur. w 1926 r. w sąsiedniej wsi, mąż informatorki Gaj.MK[25], mieszka w Gajdach, lit. Gaidai – pol. Gajdy, rejon ignaliński.
- Gak.WP[12] – kobieta, ur. w 1912 r. w Gakianach i tam całe życie mieszkała, lit. Gakėnai – pol. Gakiany, rejon ignaliński.
- Gir.AP[18] – kobieta, ur. w 1918 r., mieszka w Girsjach, lit. Girsiai – pol. Girsie, rejon jezioroski.
- Gram.MK[26] – kobieta ur. w 1926 r. w Szulanach, mieszka w Gramontyszkach, lit. Gramantiškė – pol. Gramontyszki (tak w wykazach przedwojennych) / Gramonciszki (wersja polska nazwy podana przez informatorów), gmina rymszańska, rejon ignaliński.
- Grzeb.JN[31] – kobieta, ur. w 1931 r. w Grzebieniskach i tam zamieszkała, lit. Grebeniškės – pol. Grzebieniszki, rejon jezioroski.
- Imb.WP[39] – kobieta, ur. w 1939 r. we wsi Niedožynki koło Stalmujży, od chwili zamążpójścia mieszka w Imbrodach, lit. Imbradas – pol. Imbrody, rejon jezioroski.
- Jez.BK[30] – mężczyzna, ur. w 1930 w pobliskich Szukiszkach, mieszka w Jeziorosach, lit. Zarasai – pol. Jeziorosy, rejon jezioroski.
- Jez.JW[36] – kobieta, ur. w 1936 r. w Dukiszkach (ok. 4 km od Jeziorosów), mieszka w Jeziorosach, lit. Zarasai – pol. Jeziorosy, rejon jezioroski.
- Kaln.IS[31] – kobieta, ur. w 1931 r. w Połciszkach koło Dukszt, mieszka w Kalniskach, lit. Kalniškė – pol. Kalniszki, gmina smołwieńska, rejon jezioroski.
- Mag.BP[31] – kobieta, ur. w 1931 r. w Czepukiskach, mieszka w Maguciach, lit. Magučiai – pol. Magucie, rejon jezioroski.
- Mag.JK[34] – kobieta, ur. w 1934 r. w Epidemiskach koło Jeziorosów, mieszka w Maguciach, lit. Magučiai – pol. Magucie, rejon jezioroski.
- Mag.MN[22] – kobieta, ur. w 1922 r. w Galiniskach, mieszka w Maguciach, lit. Magučiai – pol. Magucie, rejon jezioroski.
- Maz.SM[23] – kobieta, ur. w 1923 r. w Mazurkach i tam mieszka, lit. Mozurėliai – pol. Mazurki, rejon jezioroski.
- Mej.JS[42] – mężczyzna, ur. w 1942 r. w Boguszyszkach, mąż informatorki Mej.AS[44], mieszka od 1950 roku w Mejsztach, lit. Meikštai – pol. Mejszty, rejon ignaliński.
- Mej.TM[36] – kobieta ur. w 1936 r. w Gierwaniskach, mieszka w Mejsztach od czasów melioracji, tj. od r. 1970, lit. Meikštai – pol. Mejszty, rejon ignaliński.
- Min.JJ[35] – mężczyzna, ur. w 1935 r., mąż informatorki Min.KJ[37], mieszka w Minówce, lit. Minauka – pol. Minówka, rejon jezioroski.
- Muk.JW[25] – kobieta, ur. w 1925 r. we wsi Łeki, mieszka w Mukulach, lit. Mukuliai – pol. Mukule, rejon jezioroski.

- Nar.MS[20] – kobieta, ur. w 1920 r. w Ratuliskach w gminie Imbrody, od 1949 roku mieszka w Narsuniszkach, lit. Narsūniškės – pol. Narsuniszki, rejon jezioroski.
- Now.WK[26] – kobieta, ur. w 1926 r., mieszka w Nowikach, lit. Novikai – pol. Nowiki, rejon jezioroski.
- Ows.AO[17] – kobieta, ur. w 1917 r. w Jeziorosach, mieszka w Owslach 57 lat, lit. Auslas – pol. Owśły, rejon jezioroski.
- Pac.HS[25] – kobieta, ur. w 1925 r. w Paciunach, mieszka w tej wsi całe życie, lit. Pociūnai – pol. Paciuny, rejon ignaliński.
- Piet.AW[21] – kobieta, ur. w 1921 r. w Stalmujży, w Pietruniszkach mieszka od 24 lat, lit. Petruniškis – pol. Pietruniszki, rejon jezioroski.
- Pruc.GS[26] – kobieta, ur. w 1926 r., żona informatora Pruc.ZS[21], mieszka w Pruciach, lit. Prūčiai – pol. Prucie, rejon ignaliński.
- Pruc.ZS[21] – mężczyzna, ur. w 1921 r. w Leningradzie, został jako niemowlę przywieziony do Pruci, mieszka tu całe życie, lit. Prūčiai – pol. Prucie, rejon ignaliński. Mąż informatorki Pruc.GS[26].
- Pup.JU[34] – kobieta, ur. w 1934 r. w pobliskiej wsi, mieszka od 1955 r. w Pupiniach, lit. Pupiniai – pol. Pupinie, rejon ignaliński.
- Pusz.SK[23] – kobieta, ur. w 1923 w wsi Wojciszki położonej 1,5 km od Puszek, w latach 60. XX w. przeniosła się do Puszek i tu mieszka, lit. Pūškos – pol. Puszki, rejon ignaliński.
- Rej.WM[22] – kobieta, ur. w 1922 r. w pobliskich Bejkielach, od zamążpójścia mieszka w Rejbeniach, lit. Raibeniai – pol. Rejbenie, gmina Nowe Daugieliszki, rejon ignaliński.
- Rem.AC[29] – kobieta, ur. w 1929 r. w pobliskiej wsi Janowo, po wyjściu za mąż w 1958 roku zamieszkała w Remejkach, lit. Rameikos – pol. Remejki, rejon ignaliński.
- Rom.RV[24] – mężczyzna, ur. w 1924 r. w Romańcach i tam mieszka, lit. Romancai – pol. Romańce, gmina Jeziorosy, rejon jezioroski,
- Smoł.JW[27] – kobieta, ur. w 1927 r. w pobliskich Suntutpiach (3 km od Smołów), mieszka w Smołowach, lit. Smalvos – pol. Smołwy, rejon jezioroski.
- Smołw.AS[39] – kobieta, ur. w 1939 r., mieszka w Smołoweczkach, lit. Smalvelės – pol. Smołoweczki, rejon jezioroski.
- Stal.JG[33] – kobieta, ur. w 1933 r. w Stalmujży i tam mieszka, lit. Stelmužė – pol. Stalmujża (Stelmuże – według informatorów), rejon jezioroski.
- Strył.JG[34] – mężczyzna, ur. w 1934 r. w Strylungach i tam mieszka, mąż informatorki Strył.KG[33], lit. Strilungiai – pol. Strylungi, rejon ignaliński.
- Strył.KG[33] – kobieta, ur. w 1933 r. we wsi Gierwieniszki, od 1965 r. mieszka w Strylungach, żona informatora Strył.JG[34], lit. Strilungiai – pol. Strylungi, rejon ignaliński.
- Suw.HK[39] – kobieta, ur. w 1929 r. w Pobołciach (lit. Pabalte) za Dusiatami, mieszka w Suwiekach, lit. Suviekas – pol. Suwieki, rejon jezioroski.
- Szaw.WJ[34] – kobieta, ur. w 1934 r. w pobliskich Rutach, od zamążpójścia mieszka w Szawlach, lit. Šauliai – pol. Szawle, rejon jezioroski.
- Szmel.PL[19] – kobieta, ur. w 1919 r. w pobliskich Bieniaszach (wieś opuszczona, nikt już tam nie mieszka), od 1940 r. mieszka w Szmelach, lit. Smėliai – pol. Szmele, rejon ignaliński.

- Szuk.HD[22] – kobieta, ur. w 1922 r. w Łekach, mieszka w Szukiszkach 59 lat, lit. Šukiškės – pol. Szukiszki, rejon jezioroski.
- Szuk.ZJ[23] – kobieta, ur. w 1923 r. w Szukiszkach i tu mieszka całe życie, lit. Šukiškės – pol. Szukiszki, rejon jezioroski.
- Szuł.JS[33] – kobieta, ur. w 1933 r. w Zymunciszkach koło Mejszt, mieszka w Szułanach od czasów melioracji (lata 70. XX wieku), lit. Šiulėnai – pol. Szułany, rejon ignaliński.
- Szuł.NK[30] – kobieta ur. w 1930 r., mieszka w Szułanach, lit. Šiulėnai – pol. Szułany, rejon ignaliński
- Šmil.EP[15] – mężczyzna, ur. w 1915 r. w pobliskich Daugieliszkach, mieszka w Šmilginiszkach od dzieciństwa, lit. Smilginiškė – pol. Šmilginiszki, rejon ignaliński.
- Trycz.LT[32] – kobieta, ur. w 1932 r., mieszka w Tryczunach, lit. Tryčiūnai – pol. Tryczuny (inna wersja nazwy: Traczuny), rejon ignaliński.
- Trykł.WS[32] – kobieta, ur. w 1932 r., żona informatora Trykł.ZS[28], mieszka w Trykłaciszkach, lit. Triklotiškė – pol. Trykłaciszki, rejon ignaliński.
- Trykł.ZS[28] – mężczyzna, ur. w 1928 r., pracował całe życie jako stolarz, mąż informatorki Trykł.WS[32], mieszka w Trykłaciszkach, lit. Triklotiškė – pol. Trykłaciszki, rejon ignaliński.
- Und.HS[38] – kobieta, ur. w 1938 r. w Undrełanach i tu mieszka, żona informatora Und.WS[33], lit. Andreleñai – pol. Undrełany, rejon ignaliński.
- Weł.TS[35] – kobieta, ur. w 1935 roku koło Mejszt, w Wełunach mieszka od zamążpójścia, lit. Vėlunai – pol. Wełuny (Wieluny – tak w SGKP), rejon ignaliński.
- Zyg.WT[34] – kobieta, ur. w 1934 r. w Zymunciszkach i tam mieszka, lit. Žygmantiškė – pol. Zymunciszki, rejon ignaliński.

Streszczenie

Przedmiot opisu stanowią w niniejszym artykule formy miejscownika liczby pojedynczej rzeczowników żeńskich twar-dotematowych występujące w gwarach polskich na Litwie w rejonach ignalińskim i jezioroskim graniczących z Białorusią i Łotwą, a w szczególności nieopisane w literaturze przedmiotu, nieznane na innych obszarach gwarowych na Litwie formy miejscownika synkretyczne z dopełniaczem, typu *w tej rzeki*, *pierwszy w rodziny*, *na swojej skóry*. W artykule przedstawiono genezę tych osobliwości, ich frekwencję, liczebność i uwarunkowania idiolektalne.